

BASALE STIMULATIE.

Jan Pauwels

Basale Stimulatie werd ontwikkeld door Prof Andreas Fröhlich.

Fröhlich wijst erop dat het niet gaat om een theorie, maar om een "principe van individuele ontwikkelingsondersteuning".

Aanvankelijk werd ze als stimulatiemethode uitgebouwd voor kinderen en jongeren met een diep verstandelijke handicap, maar nadien is men ze ook gaan toepassen bij volwassenen met een diep verstandelijke handicap, bij couveuse kinderen, bij comateuze patiënten en bij dementerende bejaarden.

In het begin werd basale stimulatie vooral beschouwd als een stimuleringsmethode die tot doel had om via basale zintuiglijke stimulatie bewoners zichzelf, dus hun eigen lichaam, de andere en de omgeving te laten gewaarworden en te ontdekken.

Het hele principe gaat ervan uit dat ook personen met een zeer ernstige handicap, die op het eerste zicht niet reageren op prikkels uit de omgeving, toch niet zo ongevoelig zijn als men zou denken. Mits aangepaste, zintuiglijke prikkels zijn ze zeker te "bereiken". Door een intensieve, doch zorgvuldig gekozen, sensorische prikkeling kan de lichamelijke zelfwaarneming opnieuw geactiveerd worden. Via de ervaring van het eigen lichaam wordt het "lichamelijke IK" gestabiliseerd en de eigen activiteit geprikkeld. Het is via het eigen lichaam dat er een relatie kan ontstaan met de sociale en materiele omgeving zodat er een heel primair uitwisselingsproces op gang kan komen tussen het 'ik', 'de andere' en de 'wereld'.

Basale Stimulatie gaat er tevens vanuit dat dat "lichamelijke IK" ook dan aanwezig is, wanneer men door bewusteloosheid of comateuze toestand de persoon schijnbaar niet meer kan bereiken. Vooral dit relatie-aspect is enorm belangrijk.

Basale Stimulatie gaat niet alleen over het aanbieden van prikkels, veel belangrijker is het leggen van contacten op een niveau dat men als "basaal" of elementair kan beschouwen. Daarmee wordt bedoeld, dat ook zonder speciale

mogelijkheden, zoals oogcontact, spraak, tekens enz.. het mogelijk is om met mensen te communiceren. Vooral het lichamenlijk contact biedt intensieve mogelijkheden. Juist voor verzorgers, die zich een groot deel van hun tijd bekommeren om het lichamenlijk welzijn van hun bewoners, biedt dit een kans, om via verzorgingstaken aan te sluiten en in te gaan op de gevoelswereld, op de belevingswereld van personen met een zeer ernstige handicap. Basale Stimulatie is van een stimuleringsmethode dus uitgegroeid naar een basishouding van zorg.

Waarom nu stimulatie van de zintuigen?

Zuiver fysiologisch gezien zouden we kunnen stellen dat het prestatievermogen van de hersenen niet bepaald wordt door de grootte of het gewicht van de hersenen, maar door de vertakkingen tussen hersencellen, de neuronale verknoping in de hersenen. Drie factoren bepalen nu de omvang, de hoeveelheid van deze vertakkingen tussen hersencellen:

1. De genetische basis (of aanleg) is door ons niet te beïnvloeden.
2. De stofwisseling (hier eindigen meestal de medische interventiemogelijkheden)
3. Door sensorische stimulatie.

Het is nu op het vlak van sensorische stimulatie dat we iets kunnen doen.

Reeds een hele tijd voor de geboorte schijnen vroege zintuiglijke ervaringen een opbouwende rol te vervullen in de ontwikkeling van zintuiglijke en sensomotorische systemen. Ik wil dit duidelijk maken met enkele voorbeelden:

1. De foetus reageert op tactiele informatie bij benadering reeds op 8 weken zwangerschap, maar op deze leeftijd moeten de receptoren die gebruikt worden om tactiele stimulatie waar te nemen nog doordringen tot in de diepere lagen van de huid. Dit wil zeggen dat we reeds op tastsensaties reageren voordat ons tastsysteem voltooid is.

2. Hepper, een Amerikaans onderzoeker, demonstreerde reacties op geluid op 16 weken zwangerschap, en dat is lang voordat ons auditieve systeem voltooid is.

Waarschijnlijk zal stimulatie vroeg in de zwangerschap gevoeld worden door ongedifferentieerde zenuwsystemen. Belangrijk is dat zintuiglijke waarnemingen niet alleen ervaren worden voor de voltooiing van de zintuiglijke systemen, neen, zintuiglijke waarnemingen helpen zelfs bij de opbouw van deze systemen.

Wat reeds voor de geboorte begon wordt in een normale ontwikkeling in de loop van de eerste levensmaanden en levensjaren in een versneld tempo verdergezet. Onder invloed van stimulatie zullen tussen afzonderlijke hersencellen vezels ontstaan die zich met vezels van andere hersencellen zullen verknopen. Deze verbindingen noemen we 'synapsen' en ze zijn verantwoordelijk voor de informatie stroom tussen verschillende hersencellen, d.w.z. de kwaliteit van de hersenfuncties.

Stimulatie vanuit de omgeving speelt dus een belangrijke rol voor de structurele en functionele groei van de hersenen.

Om personen met een diep verstandelijke handicap in hun totaliteit te benaderen gaat Fröhlich uit van drie ontwikkelingsgebieden die steeds in interactie staan met elkaar en die hij dan ook geïntegreerd tracht aan te bieden.

De drie gebieden zijn bewegen, waarnemen en communicatie.

Ontwikkelen of leven is een aanéenschakeling van acties die steeds te herleiden zijn tot deze drie gebieden: bewegen en waarnemen in communicatie.

Voorbeeld:

Wanneer een kind huult van honger (communicatie) en wanneer de moeder dit hoort (waarneming) dan zal zij haar kind voeden (bewegen). Wanneer ik tijdens een verzorgingssituatie zie dat een bewoner rilt van kou (waarneming) en ik pas de temperatuur van het badwater aan (beweging) met als resultaat dat de bewoner nadien niet meer rilt maar glimlacht, dan is er sprake geweest van communicatie tussen ons beide.

Volgens Christel Bienstein in het boek 'Basale Stimulation in der Pflege' ontwikkelen deze drie gebieden zich als volgt:

de HERSENFUNCTIES ontwikkelen zich door SENSORISCHE STIMULATIE en differentiëren zich tot WAARNEMING

HANDELINGSSCHEMA'S ontwikkelen zich door ERVARING MET MATERIALEN en differentiëren zich tot BEWEGING

EMOTIONELE BASISZEKERHEID ontwikkelt zich door HUID- EN LICHAAMSCONTACT en differentieert zich tot COMMUNICATIE.

Wanneer we nu een begeleiding willen geven die aangepast is aan de behoeften en de ontwikkeling van personen met een diep verstandelijke handicap, moet volgens Fröhlich eerst de basis gelegd worden van de actieve waarnemingsmogelijkheden.

- Fröhlich vertrekt hierbij vanuit de gedragswijzen van de prénatale periode, die duiden op waarnemingsactiviteit en waarnemingsvaardigheid.
- Volgens deze gedragswijzen heeft het ongeborn kind in de uitwisseling met de moederlijke omgeving reeds vaardigheden ontwikkeld om waar te nemen, om op het waargenomene te reageren en zelfs waarnemingen in gang te zetten.
- Het gaat hier in het bijzonder om:

SOMATISCHE PRIKKELS: die betrekking hebben op het voelen met het ganse lichaam. VESTIBULAIRE PRIKKELS: die betrekking hebben op het houdings- en evenwichtssysteem.

VIBRATORISCHE PRIKKELS: die betrekking hebben op trillingsgebaarwordingen als gevolg van geluidsstimuli.

- Deze drie waarnemingsgebieden liggen aan de basis van de basale stimulatie. De tastzin, die voor deze waarnemingen kan zorgen, wordt een nabijheidszintuig of ook wel globaal zintuig genoemd. Het waarnemen vereist lichamelijke nabijheid en globaal duidt op een waarnemen met gans het lichaam.
- Voor de verdere ontwikkeling geeft Fröhlich een aantal ontwikkelingstrappen aan die de mens doorloopt. Er ontstaan meer gespecialiseerde zintuigsystemen die over een afstand kunnen waarnemen en daardoor afstandszintuigen of specifiekere zintuigen worden genoemd.

Visueel auditief reuk - smaak oraal auditief - ritmisch vibratorisch-auditief somatisch - vibratorisch-vestibulair~/ ~(uit: Christel Bienstein: " Basale Stimulation in der Pflege") Fröhlich heeft deze hiërarchie opgesteld met de bedoeling ze als een mogelijkheid te zien tot oriëntering, als een model waarmee plannend en verstandig moet gewerkt worden.

A. 'Totale' lichamelijke stimulatie: nabijheidszintuigen)

1. Somatische stimulatie:

Via een totaal lichamelijke stimulatie willen we de bewoner helpen zijn eigen lichaam te voelen en te ontdekken. Mogelijke activiteiten waarin we somatisch stimuleren zijn bijvoorbeeld:

- verzorgingssituaties:

Door het lichaam van de bewoner op een gestructureerde manier te wassen, kan de beleving van dat lichaam gestimuleerd worden. Frölich beschreef een rustgevend en een belevende lichaamswassing.- door massages: bv de Shantale baby massage van Dr. Frédérick Leboyer

- door het zorgen voor wisselhoudingen en voor verschillende ondergronden.

- door te werken met droogdouches.

2. Vibratorische stimulatie:

Stimulatie door middel van trilling kan gebruikt worden om de bewoner zijn lichaam bewuster te laten ervaren, doordat we met een trillend voorwerp over zijn lichaam bewegen. bv: trillende massageapparaatjes. Anderzijds kunnen trillende instrumenten tegen het lichaam geplaatst worden zodat klank 'lichaamsgebonden', kan ervaren worden..

3. Vestibulaire stimulatie:

Diep verstandelijk gehandicapte bewoners vertonen vaak een ernstige bewegingsarmoede. Ze zijn vaak niet in staat te staan, te kruipen, zonder steun te zitten of zelfs maar een voorkeurshouding aan te nemen. Veel personen met een ernstige handicap houden steeds dezelfde (liggende) houding aan. Hierdoor worden kansen op nieuwe prikkels aanzienlijk beperkt. De zwaartekracht wordt nauwelijks ervaren en daardoor gaat het gevoel van ruimtelijkheid verloren. Basale stimulatie wil aan dit probleem tegemoet komen door doelgerichte houdingsveranderingen en stimulatie van het evenwichtssysteem. Hiervoor gebruiken we o.a. schommels, hangmatten, de Bobathbal, of oefeningen uit de Veronica Sherborne bewegingspedagogiek.

B. Specifieke' lichamelijke stimulatie (afstandszintuigen.)

4. Orale stimulatie:

- Senso-motorisch: bv: tandvlees masseren met elektrische tandenborstel, spelletjes met vingers in de mond, fopspenen, materialen om in de mond te steken etc..dr.Müllertherapie.
- Smaakstimulatie: Aanbieden van smaakgevoelens bij bewoners met sondevoeding. Apart aanbieden van smaken bij gemixte voeding...
- Reukstimulatie: Aanbieden van geuren in allerlei situaties zoals verzorging, voeding, massages ed..

5. Auditieve stimulatie:

Stimuleren van horen naar luisteren en beluisteren.

Van gesproken woord, (stem) muziek, hartslag geluiden, natuurgeluiden etc...

6. Tactiel-haptische stimulatie:

Stimuleren van tasten naar betasten, van voelen naar bevoelend verkennen.

Eerst van het eigen lichaam, nadien van de begeleider als persoon en later ook van de tastkwaliteiten van de materialen uit de omgeving. Cfr. Lilly Nielsen .

7. Visuele stimulatie:

Stimuleren van kijken naar zien. Het visuele is het meest complexe waarnemingskanaal en staat daarom ook bovenaan de hiërarchische indeling. Tot slot nog enkele regels die we in acht kunnen nemen bij de uitvoering van activiteiten rond basale stimulatie.

- De basis voor elke activiteit is dat ze gebeurt in lichaamsnabij contact.
- We trachten aan de activiteit een rustig verloop te geven met langzame overstappen, zodat de bewoner deze ten volle kan beleven.

- De activiteit moet een aangenaam moment zijn voor zowel de bewoner het kind als voor de ouder of de opvoeder.
- Tijdens de activiteit moet de begeleider aandacht hebben voor de lichamelijke ontspanning bij de bewoner (in de mate van het mogelijke), voor tonusregulatie en voor ademhalingsregulatie. Dit kan enkel door voortdurende, nauwkeurige observatie.
- De begeleider zal steeds antwoord geven op signalen van de bewoner (voorwaarde voor basale communicatie).
- De ZELF-activiteit van de bewoner wordt gestimuleerd. Dit zowel tijdens het verloop van de aktiviteit, als bij overgangssituaties, zoals het bereiken van een goede uitgangshouding, ed..
- De aangeboden prikkels zijn nieuw, nabij, contrastrijk, intens, selectief.
- Het is belangrijk dat de principes van basale stimulatie geïntegreerd worden in de dagelijkse verzorgingssituaties, (dit gebeurt alle dagen, en dit zijn vaak de meest geëigende, aangepaste situaties voor dit aanbod.) Daarna zullen we in de zogenaamde vrije tijd zorgen voor een aangepaste omgevingsuitbouw, om nadien ook meer aandacht te kunnen schenken aan de verdere uitbouw van hun programma.
- Indien mogelijk zullen ook de ouders betrokken worden bij deze omgangsvorm.

Jan Pauwels november 1997.